

BEATA FORTUNA-ANTOSZKIEWICZ

Dr inż.

JAN ŁUKASZKIEWICZ

Dr inż.

PIOTR WIŚNIEWSKI

Mgr inż. arch. kraj.

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Wydział Ogrodnictwa, Biotechnologii i Architektury

Katedra Architektury Krajobrazu

e-mail: beata_fortuna@op.pl

e-mail: jan_lukasziewicz@sggw.pl

e-mail: wisniewskiwp@gmail.com

WOJEWÓDZKI PARK KULTURY I WYPOCZYNKU W CHORZOWIE (PARK ŚLĄSKI) – HISTORIA OBIEKTU, KOMPOZYCJA PRZESTRZENNA

THE VOIVODSHIP PARK OF CULTURE AND RECREATION IN CHORZÓW (SILESIA PARK) – HISTORY AND SPATIAL COMPOSITION

STRESZCZENIE

W publikacji przedstawiono Park Śląski, który był budowany od 1954 r. przez 18 lat według projektu wykonanego pod kierunkiem prof. arch. Władysława Niemirskiego. Jest to jeden z największych parków w swoim rodzaju w Polsce oraz w Europie (około 600 ha). Założony częściowo na terenach zdegradowanych, stał się po latach przykładem udanej rekultywacji i renaturalizacji krajobrazu antropogenicznego. Park Śląski oficjalnie tworzony w duchu realnego socrealizmu (teoretycznie wzorowany na realizacjach w Związku Radzieckim), w rzeczywistości reprezentuje klasyczne zasady modernizmu.

Słowa kluczowe: Park Śląski, historia i rozwój projektu, kompozycja roślinności

ABSTRACT

This paper is dedicated to Voivodship Park of Culture and Recreation in Chorzów (Silesia Park) – one of the biggest of its kind in Poland and in Europe (ca. 600 ha of total area). Construction of the Park had begun in 1954 according to the design under the direction of prof. Władysław Niemirski. After many years it became an example of successful land remediation and re-naturalization of anthropogenic landscape. The whole facility though formally created in socrealism style, actually represents classical modernism's features inspired probably by American parks with a rich recreation program.

Keywords: Silesia Park, history and design's development, spatial composition of vegetation

1. WPROWADZENIE

Wojewódzki Park Kultury i Wypoczynku w Chorzowie (Park Śląski) to jedno z największych założeń parkowych w Polsce. Ten 600-hektarowy obiekt,

zlokalizowany w południowej części Polski, założony został od podstaw na glebach bardzo ubogich oraz częściowo na terenach zdegradowanych przez przemysł. Obiekt ten charakteryzuje się pełną rozmachem, wieloprzestrzenną w skali, wciąż

funkcjonalną – mimo upływu lat – kompozycją. Jej ostateczna forma powstała w latach 50-tych XX w. według projektu prof. arch. Władysława Niemirskiego oraz zespołu jego współpracowników m.in. z Sekcji Kształtowania Terenów Zieleni (SKTZ) Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie – najstarszej w Polsce szkole architektury krajobrazu. Park Śląski pozostaje **jednym z najwybitniejszych przykładów polskich współczesnych założeń parkowych**.

2. CEL BADAŃ

Wojewódzki Park Kultury i Wypoczynku w Chorzowie (Park Śląski) to jedno z największych założeń parkowych w Polsce. Ten 600-hektarowy obiekt, zlokalizowany w południowej części Polski, założony został od podstaw na glebach bardzo ubogich oraz częściowo na terenach zdegradowanych przez przemysł. Obiekt ten charakteryzuje się pełną rozmachem, wieloprzestrzenną w skali, wciąż funkcjonalną – mimo upływu lat – kompozycją. Jej ostateczna forma powstała w latach 50-tych XX w. według projektu prof. arch. Władysława Niemirskiego oraz zespołu jego współpracowników m.in. z Sekcji Kształtowania Terenów Zieleni (SKTZ) Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie – najstarszej w Polsce szkole architektury krajobrazu. Park Śląski pozostaje **jednym z najwybitniejszych przykładów polskich współczesnych założeń parkowych**.

3. LOKALIZACJA

Obszar Parku Śląskiego, zgodnie z podziałem fizycznogeograficznym Polski¹, znajduje się w makroregionie Wyżyny Śląskiej (341) i mezoregionie Wyżyny Katowickiej (341.1). Sam obiekt położony jest w środkowo-wschodniej części Chorzowa, granicząc od północnego-wschodu z Siemianowicami Śląskimi oraz od wschodu i południa z Katowicami (trójkąt trzech dużych miast przemysłowych: Chorzowa, Katowic i Siemianowic).

4. HISTORIA

Śląski Park Kultury, założony na terenie ok. 600 ha, jest jednym z największych założeń parkowych w Polsce. Należy do grupy rodzajowych *parków ludowych*, zwanych też *parkami kultury* czy *kultury i wypoczynku*. Są to tereny zieleni wypoczynkowej,

ogólno-dostępne. Charakteryzują się bogatym programem użytkowym i budowlanym na potrzeby aktywnego wypoczynku, oddziałującego w zakresie kultury, dydaktyki, rozrywki i sportu. Zaczęto je urządzać na początku XX w. w Niemczech i Stanach Zjednoczonych; ich rozwój w Polsce przypada na lata po II wojnie światowej².

Budowę wielkiego parku kultury, usytuowanego na Górnym Śląsku, już w 1947 r. z wielką pasją i determinacją zainicjował **gen. Jerzy Ziętek**, ówczesny Wojewoda i Przewodniczący Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach³. Pierwszy ogólny zarys koncepcji rozplanowania parku opracował w 1950 r. zespół urbanistów: **T. Baum, L. Olszewski, K. Wejchert**⁴. W latach 1950–58 prace nad projektem i realizacją prowadził **Władysław Niemirski**⁵ (generalny projektant i autor większości rozwiązań obiektowych) **wraz z zespołem**⁶: L. Lawin, E. Jankowska, B. Chrzanowska, B. Dobrogojska,

² L. Majdecki, *Pasja twórcza*. [w:] Rylke J. (red.) *Krajobrazy. Jubileusz 80-lecia urodzin Profesora Władysława Niemirskiego*, Wyd. SGGW, Warszawa 1994, s. 27.

W. Niemirski (red.), *Kształtowanie terenów zieleni*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 1973, s. 40.

³ Uchwałę o budowie WPKiW powzięła Wojewódzka Rada Narodowa w Stalinogrodzie (dzisiejsze Katowice) dnia 20 XII 1950 r. (Niemiec 1953, s. 273).

⁴ G. Ciołek, *Ogrody polskie*, Wyd. Budownictwo i Architektura, Warszawa 1954, s. 289.

A. Rączaszek, *Wojewódzki Park Kultury i Wypoczynku w Stalinogrodzie (projekt i budowa)*. [w:] Miasto, Nr 8 (46), Rok V/1954, s. 34.

T. Tołwiński, *Urbanistyka. Tom III: Zieleń w urbanistyce*, PWN, Warszawa 1963, s. 367.

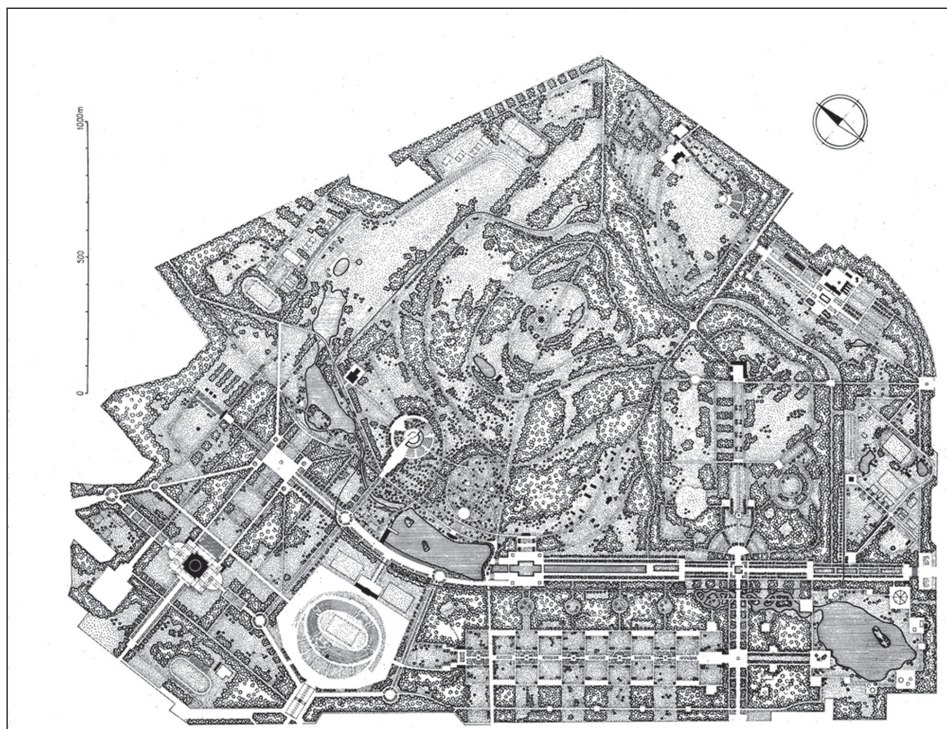
⁵ **Władysław Niemirski** (1914–2001) – w latach 1942–45 pracował przy budowie parku wokół dworku Fryderyka Chopina w Żelazowej Woli, odbywając tam praktykę ogrodniczą pod kierunkiem prof. F. Krzywdy-Polkowskiego. 1948–50 asystent w Zakładzie Architektury Krajobrazu kierowanej przez prof. F. Krzywdę-Polkowskiego na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej. Od 1950 r. adiunkt na Wydziale Ogrodniczym SGGW w Katedrze Kształtowania i Zdobienia Krajobrazu; po utworzeniu w 1954 r. na Wydziale Ogrodniczym Sekcji Kształtowania Terenów Zieleni – od 1958 r. kierownik Katedry Projektowania Terenów Zieleni. 1957–1962 prodziekan, 1962–1964 dziekan Wydziału Ogrodniczego SGGW. W 1967 r. uzyskał tytuł profesora nadzwyczajnego. Autor 44 projektów różnego rodzaju, licznych realizacji, członek komitetów i towarzystw naukowych, promotor prac doktorskich i magisterskich, współautor podstawowego przez długie lata podręcznika z zakresu architektury krajobrazu „Kształtowanie terenów zieleni” (Majdecki 1994).

⁶ G. Ciołek, *op. cit.*

L. Majdecki, *op. cit.*

A. Niemirski, *Profesor Władysław Niemirski – architekt krajobrazu*. [w:] Rylke J. (red.) *Krajobrazy. Jubileusz 80-lecia urodzin Profesora Władysława Niemirskiego*, Wyd. SGGW, Warszawa 1994, s. 8–20.

¹ J. Kondracki, *Geografia fizyczna Polski*, PWN, Warszawa 2002.

II. 1. Koncepcja Parku Śląskiego w Chorzowie (WPKiW), wersja z lat 50. – autor W. Niemirski z zespołem¹³

III. 1. The design concept of Voivodship Park of Culture and Recreation in Chorzów (WPKiW), version of the 50s of the XXth century – author W. Niemirski with a team¹⁴

B. Kuszell, J. Skuczyńska, W. Chojnacki⁷. Z czasem do zespołu dołączyli pracownicy Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, reprezentujący tzw. ursynowską szkołę architektury krajobrazu: Edward Bartman, Mirosław Kiciński, Stanisław Rutkowski⁸.

Po etapie wszechstronnych studiów i badań, w 1951 r. zakończono prace nad całościowym planem ogólnego zagospodarowania przestrzennego Parku. Całość układu przestrzennego Parku wpisano w warunki topograficzne terenu, wykorzystując możliwość dalekich widoków, a także tworząc w podłużnej, centralnie usytuowanej dolinie, główną urządzoną przestrzeń Parku⁹. Elementy programowe, wymagające zdecydowanego ujęcia urbanistycz-

no-architektonicznego, wkomponowano w okalającą wzgórze dolinę i na przeciwległe zbocza wzdłuż głównych arterii komunikacyjnych obiegających Park. Trzonem kompozycji stała się centralna, reprezentacyjna aleja-promenada, biegnąca równolegle do ul. Dzierżyńskiego (obecnie ul. Chorzowska)¹⁰. W Parku przewidziano strefy dla różnych form aktywności - obok części intensywniej, z bogatym programem użytkowym, rozplanowano także liczne tereny przeznaczone dla wypoczynku biernego - w rejonie parkowo-leśnym, na polanach i łąkach¹¹. Wysoka jakość projektowanej przestrzeni uwidoczniła się w świetnym ustawieniu głównej osi kompozycji i przekonującym sposobie traktowania poszczególnych fragmentów parku¹².

⁷ **Pełny skład zespołu (1953 r.):** *Projekt wstępny Wojewódzkiego Parku Kultury i Wypoczynku*. Oprac. w Centralnym Biurze Studiów i Projektów Budownictwa Komunalnego w Warszawie. Autorzy projektu: Władysław Niemiec przy współpracy: Barbara Chrzanowska, Elżbieta Jankowska, Ludwik Lawin, Krupińska, Włodzimierz Klimczewski, Janina Skuczyńska, Teresa Potulicka-Łatyńska, Stanisław Smolaga, Wanda Ziolkowska, Laura Konokowska, Barbara Attak (Niemiec 1953).

⁸ A. Niemirski, *op. cit.* s. 11.
M. Szumański, (red.), *Diariusz Katedry Architektury Krajobrazu. Zeszyt 6. Ogrody w twórczości Edwarda Bartmana. Wydanie specjalne z okazji 80. urodzin Profesora*. Wyd. SGGW, Warszawa 2009, s. 55.

⁹ L. Majdecki, *op. cit.* s. 27.

¹⁰ W. Niemiec, *Park Kultury i Wypoczynku w Stalinogrodzie*, [w:] *Architektura*, Nr 11(73), 1953, s. 275.

¹¹ W. Niemiec, B. Kuszell, *Wojewódzki Park Kultury i Wypoczynku w Stalinogrodzie*, [w:] *Biuletyn Techniczny Centralnego Biura Studiów i Projektów Budownictwa Komunalnego*. Rocznik 2, Nr 1/1954, Wyd. Centralne Biuro Studiów i Projektów Budownictwa Komunalnego [Druk] RSW „Prasa”, Warszawa 1954, s. 8–9; E. Jankowska, B. Kuszell, *Założenia projektu i program dla Wojewódzkiego Parku Kultury i Wypoczynku w Katowicach*. Biuro Projektów Budownictwa Komunalnego w Warszawie. Msp. [w:] zb. prywatne 1958.

¹² G. Ciołek, *op. cit.*, s. 289.

¹³ G. Ciołek, *ibidem*.

¹⁴ G. Ciołek, *ibidem*.

W dalszych latach koncepcja zagospodarowania Parku ulegała pewnej modyfikacji na poziomie rozwiązań szczegółowych poszczególnych obiektów lub fragmentów terenu.

Już w 1950 r. rozpoczęto realizację projektu, którą kontynuowano nieprzerwanie przez 18 lat. W pierwszej kolejności powstał *rejon festynowy* z wielkim kręgiem tanecznym oraz ośrodkiem sportów wodnych (1951 r.). Następnie wybudowano *Planetarium z Obserwatorium* usytuowane na wzgórzu – główną dominantę Parku (1955 r.) oraz *Ośrodek Sportów Wodnych*. Planetarium stanowiło arcytrudne wyzwanie – funkcjonalistyczny obiekt modernistyczny w warunkach obowiązującego socrealizmu; autorstwa znakomitego architekta modernisty Zbigniewa Solawy, absolwenta Politechniki Lwowskiej, profesora ASP w Krakowie, później czołowego architekta w RPA (przyp. red.). W 1956 r. otwarto słynny *Stadion Śląski* (proj. J. Brzuchowski). Intensywnie urządzano kolejne obiekty: ZOO (1958 r.), *Wesołe Miasteczko* (1960 r.), tereny gier i zabaw, *Ośrodek Harcerski* (1963 r.), *główną promenadę spacerową* z bogatym układem wodnym, *kąpielisko „Fala”* (1966 r.), *Międzynarodową Wystawę Ogrodniczą* z serią ogrodów tematycznych (1968 r.), bazę gospodarczą oraz liczne układy lokalne z urządzeniami rekreacyjnymi czy charakterystycznymi elementami roślinnymi. W celu usprawnienia komunikacji na tak rozległym obszarze wybudowano obwodnicową linię *kolejki wąskotorowej* o długości 6 km (1957 r.), a następnie ujętą w trójkąt *kolej linową ELKA* (1967 r.). W 1967 r. do użytku oddano budynek dykcji (tzw. willa Ziętka)¹⁵.

Istotne znaczenie miała, prowadzona na ogromną skalę, realizacja szaty roślinnej Parku¹⁶.

W latach 1968–80 nad parkiem górowała 54-metrowa wieża szklarniowa. Idea była prosta: maksymalna produkcja na minimalnej powierzchni. Jerzy Ziętek zobaczył takie wieże w Austrii i w Szwajcarii i zarządził budowę w WPKiW. Stopniowo wieża stała

się niebezpieczna (wiatr zrywał płyty), a siarka, obecna wtedy w powietrzu, uszkodziła poliestr – szyby zmatowiały, w wieży robiło się coraz ciemniej; koszt energii dziesięciokrotnie przekraczał zyski. Wieżę rozebrano a na jej gruzach rozpoczęto budowę Pawilonu Kultury Ogrodniczej – przez niektórych nazywanego złośliwie „Szkieletorem”, bo rozpoczęta w 1986 roku budowa nigdy nie została zakończona „Szkieletora” rozebrano na wiosnę 2014 r.¹⁷.

Niezwyczajnie bogaty program użytkowy Parku w ciągu 18 lat jego budowy ulegał ciągłej ewolucji i był stale korygowany zgodnie z wymaganiami jego użytkowników¹⁸. Założenia funkcjonalno-przestrzenne obejmowały m.in.: 130 ha obszarów spacerowo-wypoczynkowych, 42 ha terenów sportowych, 220 ha terenów parkowo-leśnych, 15 ha ogrodu botanicznego, ogród zoologiczny o powierzchni 43 ha¹⁹, stałą wystawę ogrodniczą o pow. 30 ha z halą widowiskową (pow. ok. 4000 m²) usytuowaną w centrum Parku²⁰. Powierzchnia dróg i placów zajęła ok. 6% powierzchni terenu²¹.

Dla obiektów architektonicznych i elementów architektury ogrodowej przyjęto zasadę: **stosowania wyłącznie materiałów dekoracyjnych wysokiej jakości, staranną realizację**, nie stawiania na terenie Parku obiektów prowizorycznych²².

Do początku lat 70-tych XX w. realizacja programu architektonicznego została praktycznie ukończona, a planowana dalsza rozbudowa obejmować miała program terenów dziecięcych i powszechnie dostępnych urządzeń sportowych. Ostatecznie nie zrealizowano amfiteatru, którego lokalizację w terenie wyznaczają do dziś zachowane nasypy ziemne.

Równoległe z realizacją poszczególnych obiektów parkowych masowo zakładano zadrzewienia, które już od momentu posadzenia, a potem przez następne lata wymagały stałych prac pielęgnacyjnych i porządkowych. Intensywne użytkowanie parku powodowało i powoduje **konieczność nieustającej starannej pielęgnacji zieleni oraz stałych uzupełnień szlachetnym materiałem roślinnym**²³.

W pracach związanych z zadrzewianiem wielu obszarów masowo i spontanicznie, z wielkim entuzjazmem uczestniczyli mieszkańcy Śląska – przyszli użytkownicy Parku. Przeciętny udział ludności w budowie Parku wyrażał się w liczbie 500–1000 osób

¹⁵ K. Blauth, *Gigant zieleni na Śląsku*, [w:] Stolica. Warszawski Tygodnik Ilustrowany, Nr 46 (412), Rok X, Warszawa 1955, s. 6; W. Niemirski, K. Słotwiński (red.), *Śląski Park Kultury*, Nakładem Komitetu Budowy Wojewódzkiego Parku Kultury i Wypoczynku w Katowicach, Wyd. „Śląsk”, Katowice 1963; W. Knobelsdorf (red.), *Oaza pod rudym obłokiem: Śląski Park Kultury i Wypoczynku*. Wyd. 1. Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice 1972; A. Niemirski, *op. cit.*, s. 10–11 i 72–73; L. Majdecki, *op. cit.*, s. 26; M. Szumański (red.), *op. cit.*, s. 55. *Moments to remember. Rodzina i przyjaciele. Chorzów wczoraj, dziś i jutro*. (online) homepage: <http://vlodo.blox.pl/2013/07/Park-Slaski-jakiego-juz-nie-ma-Pamietacie-jeszcze.html> (date of access: 2014.11.10).

¹⁶ L. Majdecki, *op. cit.*, s. 27.

¹⁷ *Moments to remember, op. cit.*

¹⁸ W. Niemirski (red.), *Kształtowanie terenów zieleni*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 1973, s. 41.

¹⁹ G. Ciołek, *op. cit.*, s. 289.

²⁰ W. Niemirski (red.), *op. cit.*, s. 72.

²¹ W. Niemirski (red.), *op. cit.*, s. 43.

²² W. Niemiec, *op. cit.*, s. 278.

²³ W. Niemirski (red.), *op. cit.*, s. 41.

dziennie, a bywały też momenty, gdy na budowę zgłaszało się ok. 4000 osób jednorazowo!²⁴.

Projektując i realizując nowe nasadzenia roślinne autorzy opracowań perfekcyjnie wykorzystali i wpisali w nową przestrzeń roślinność wcześniej już tu istniejącą – i tak piękne, rozłożyste dęby znalazły się w otoczeniu kręgów tanecznych w rejonie festynowym, stara Aleja Klonowa stała się jedną z głównych wewnętrznych dróg Parku, nawet pojedyncze drzewa zachowano w niedalekim sąsiedztwie Planetarium (obrazuje to analiza porównawcza ikonografii i badania wieku drzew, przeprowadzone przez autorów publikacji²⁵).

Park Śląski jest nie tylko jednym z największych współczesnych założeń parkowych i oryginalnym pod względem programowym zespołem wypoczynkowo-rozrywkowym. Na tle innych obiektów charakteryzuje się najbardziej rozwiniętym programem, szczególnie kubaturowym²⁶. Jest także czołowym przykładem wieloprzestrzennego założenia, które choć tworzone w duchu realnego socrealizmu (jako ludowy park kultury, teoretycznie inspirowany realizacjami w Związku Radzieckim), w rzeczywistości reprezentuje grupę najlepszych obiektów, których kompozycję oparto na klasycznych zasadach **modernizmu**²⁷. Socrealizm w Parku pojawia się praktycznie jedynie w formie dekoracji rzeźbiarskiej.

Modernizm, zrodzony w okresie międzywojennym, ponownie wprowadził geometryzację planu, opartą na nowych zasadach i przesłankach. Inicjatywa wyszła z kręgu architektów i urbanistów, stojących przed nowymi wyzwaniami, związanymi z kształtowaniem przestrzeni miast o nowej jakości.

W ogrodach punktem wyjścia stała się synteza stylu architektonicznego i krajobrazowego. Na geometrycznie rozplanowanym terenie wprowadzano swobodne układy wodne i roślinne; w kompozycji

pojawiały się układy rytmiczne, zestawienia asymetryczne, kontrastowe zespoły i grupy. Główne akcenty ustawiano osiowo, bez wprowadzania układów symetrycznych. Stosowanym motywem było równoważenie asymetrii elementami o odmiennej naturze ale o zbliżonych formach (architektoniczne obiekty kubaturowe/kubaturowe formy roślinne). Poszczególne wątki (architektoniczne, przyrodnicze) przeplatano aby uzyskać efekt zacierania się granicy pomiędzy architekturą, roślinnością, wodą i terenem, tworząc polifoniczne układy przestrzenne i plastyczne.

W mniejszej skali inspirowano się japońską sztuką ogrodową, cytując z niej syntetyczność i symbolikę formy, wyrafinowanie zestawień dekoracji roślinnych. Na program kompozycyjny składały się ogrody tematyczne (ogrody skalne, różane, kompozycje bylinowe), baseny z roślinnością wodną, dekoracje naturalistyczne (głazy, malownicze sylwety drzew, pnącza oplatające ściany budynków i konstrukcje ogrodowe – pergole, trejaże). Szeroko stosowano materiały naturalne typu kamień, drewno oraz ceramikę budowlaną, beton, szkło i kute żelazo w fakturze właściwej danemu tworzywu.

Czołowymi planistami ogrodów tego typu byli m.in. Franciszek Krzywda-Polkowski (twórca parku w Żelazowej Woli), Romuald Gutt, Alina Scholtz, Zygmunt Hellwig²⁸.

Władysław Niemirski, uczeń i współpracownik Franciszka Krzywdy-Polkowskiego, te właśnie zasady i założenia modernizmu zrealizował w Parku Śląskim, co tym samym uczyniło Park **jednym z najwybitniejszych przykładów współczesnych założeń parkowych w Polsce**.

„... Najwybitniejszym jego (czyt.: Władysława Niemirskiego) osiągnięciem stała się koncepcja i projekt Śląskiego Parku Kultury. Jest to chyba jeden z najciekawszych przykładów rozwiązania koncepcji społecznej zieleni na przestrzeni 600 ha. Przykład ten, wielokrotnie reprodukowany na łamach prasy fachowej, stanowi poważny etap w dziedzinie współczesnego promowania roli przestrzeni zielonych w życiu miast, a także prawidłowego pojmowania roli przestrzeni zielonych w życiu miast. Zarówno projekt jak i koncepcję Parku należy uznać nie tylko za osiągnięcia twórcze, ale także jako opracowanie krytyczne, wnoszące szereg nowych myśli a równorzędne z pracami naukowymi...” – tak pisał o Władysławie Niemirskim wybitny architekt prof. Jerzy Hryniewicz²⁹.

²⁴ W. Niemiec, *op. cit.*, s. 273.

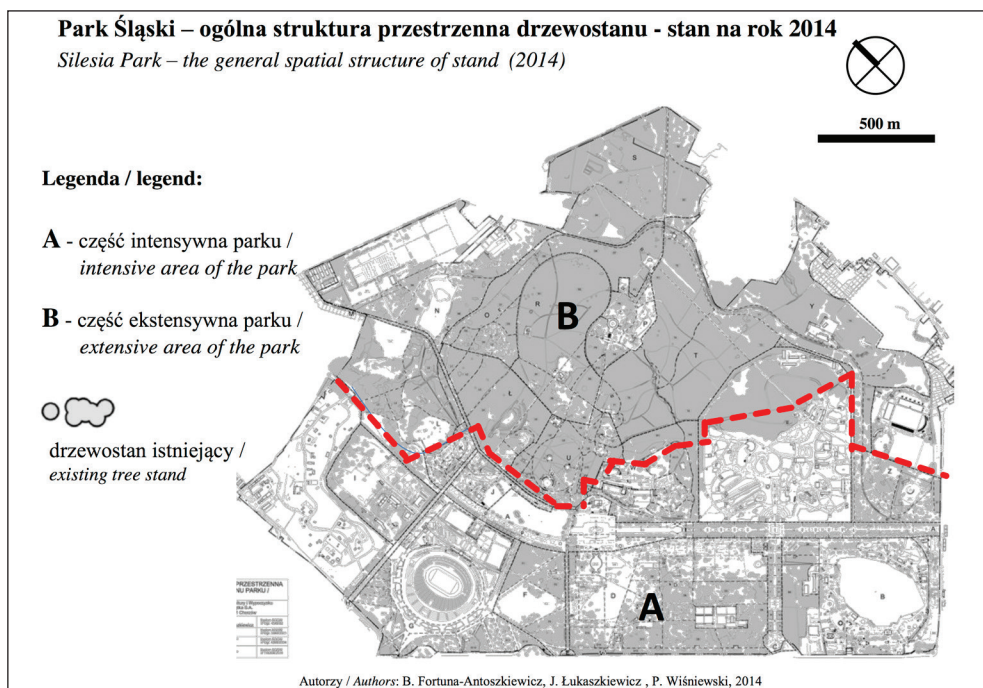
²⁵ B. Fortuna-Antoszkiewicz, J. Łukaszkiewicz, P. Wiśniewski, *Inwentaryzacja ogólna drzewostanu parku. Część II: Studia i analizy. Wojewódzki Park Kultury i Wypoczynku im. Gen. Jerzego Ziętki S.A. Al. Różana 2, 41-501 Chorzów*, Msp. w zb. WPKiW, 2014.

²⁶ L. Majdecki, *op. cit.*

²⁷ Notabene, parki ludowe jako wyraz nie tyle idei radzieckiego komunizmu ile po prostu nowoczesnych trendów planistycznych na świecie, realizowano w Polsce już przed wojną np. park ludowy w Łodzi o pow. 237 ha (Ptaszycka 1950 s. 150 i 153), proj. arch. ogr. Stefan Rogowicz, realizacja 1927–1939 (Ciołek 1954). Wydaje się, że rzeczywistą inspiracją dla twórców Parku Śląskiego były realizacje amerykańskie – parki z różnorodnymi urządzeniami sportowymi, terenami zabaw, terenami do wypoczynku biernego, terenami wystaw ogrodniczych, z pawilonami ogrodowymi, restauracjami, parterami kwiatowymi, itp. np. Park Franklina i Park Jacksona w Chicago (Niemirski 1973 s. 40, Ptaszycka 1950 s. 143).

²⁸ G. Ciołek, *op. cit.*, s. 265–274.

²⁹ A. Zielonko, *Dwaj budowniczowie*, [w:] Rylke J. (red.) *Krajobrazy. Jubileusz 80-lecia urodzin Profesora Władysława Niemirskiego*. Wyd. SGGW, Warszawa 1994, s. 21.

II. 2. Park Śląski – ogólna struktura przestrzenna drzewostanu (2014 r.). Oprac.: B. Fortuna-Antoszkiewicz, J. Łukaszkiwicz, P. Wiśniewski, 2014 r.³²

III. 2. Silesia Park – the general spatial structure of stand (2014). Ed.: B. Fortuna-Antoszkiewicz, J. Łukaszkiwicz, P. Wiśniewski, 2014 r.³³

5. WSPÓŁCZESNOŚĆ

Obecnie w Parku można wyróżnić 2 zasadnicze części, różniące się zagospodarowaniem przestrzennym i różnym stopniem zachowania oryginalnej kompozycji przestrzennej:

A. Część południowo-zachodnia (intensywna) – z bogatym programem użytkowym i roślinnością komponowaną w klasyczne formy przestrzenne (skupiny, grupy, klomby, solitery) otaczającą wyraźne wnętrza parkowe. Szkielet kompozycji stanowią drogi – w tej części prowadzone są prostoliniowo lub po wyraźnych łukach. Funkcjonalnie łączą wszystkie elementy programowe, wyznaczają kierunki i natężenie ruchu. Ich rewelacyjne rozplanowanie nawet po latach skutkuje płynnością komunikacji i brakiem spontanicznych przedceptów (czasami weryfikujących kierunki ruchu i obciążenie dróg).

Kompozycja ogólna tej części Parku **naadal pozostaje czytelna, choć miejscowo delikatnie ulega deformacji** (na fragmentach – zanik oryginalnych nasadzeń lub obecność nowych w nowych lokalizacjach)³⁰.

B. Część wschodnia, na wzgórzu (ekstensywna) – obecnie ze zwartym, gęstym drzewostanem, o dużym stopniu złożoności - zaznacza się tu ogromne zróżnicowanie struktury: występują fragmenty

o różnym przemieszaniu gatunkowym, co skutkuje różnymi efektami przestrzennymi. Na całym wielkim obszarze zaznacza się kilka zaledwie konkretnych wnętrz parkowych (część niedostępna wizualnie). Miejscowo – można identyfikować zatarte ale jeszcze wyraźne obiekty (np. alpinarium) lub układy komponowane (akcentowane przez konkretne kompozycje roślinne). W tej części drogi prowadzone są w manierze krajobrazowej, łagodnie, wyłącznie po łukach; ich szerokości dostosowane są do natężenia ruchu (najszerza – to główna obwodnica otaczająca cały obszar). Ich przebieg do dzisiaj pozostaje praktycznie bez zmian.

Kompozycja przestrzenna tej części Parku **wyraźnie jednak odbiega od zamierzeń autorów** – w wyniku zaniechania planowej pielęgnacji roślinności i kontroli nasadzeń rekultywacyjnych (od końca lat 70-tych XX w.) nastąpiło uruchomienie procesów sukcesji naturalnej i ekspansji roślinności wysokiej na terenach do tej pory otwartych. Obecnie skutkuje to brakiem wyraźnego systemu wnętrz (zrealizowanych i planowanych) oraz powiązań widokowych, a także definitywnym zanikiem osi kompozycyjnych, istotnych dla akcentowania spektakularnych widoków – w postaci dalekich planów i charakterystycznych dominant³¹.

³⁰ B. Fortuna-Antoszkiewicz, J. Łukaszkiwicz, P. Wiśniewski, *op. cit.*

³¹ B. Fortuna-Antoszkiewicz, J. Łukaszkiwicz, P. Wiśniewski, *ibidem.*

6. WNIOSKI

1. Po 60 latach istnienia Parku Śląskiego jego oryginalna kompozycja przestrzenna nadal pozostaje czytelna, na części obszaru zachowana jest w dużym stopniu bez większych przekształceń, co jest **ogromną wartością tego założenia**.
2. **Generalnie kompozycja Parku charakteryzuje się wyjątkową ponadczasowością** – zarówno w sensie przestrzennym, jak i funkcjonalnym.

Uniwersalność i niebywała różnorodność programu, jasność i komunikatywność formy – to cechy, które przez dziesięciolecia w równym stopniu decydują o odbiorze Parku – miejscu, które na trwale wpisało się w krajobraz Śląska oraz serca jego mieszkańców.

3. Wobec powyższych – Park Śląski pozostaje **jednym z najwybitniejszych przykładów współczesnych założeń parkowych w Polsce**.

THE VOIVODSHIP PARK OF CULTURE AND RECREATION IN CHORZÓW (SILESIA PARK) – HISTORY AND SPATIAL COMPOSITION

1. INTRODUCTION

The Voivodship Park of Culture and Recreation (Silesia Park) of Gen. Jerzy Ziętek in Chorzów is the largest park of its kind in Poland and one of the largest in Europe (approx. 600 ha). The Park founded partly on degraded areas, after many years became an example of successful land remediation and re-naturalization of anthropogenic landscape. The composition of this facility derives from popular in 30s of XX century ideas of modernism and is characterized by still functional spatial solutions – despite the passing time. Silesia Park final form was established in 1954, designed under direction of prof. arch. Władysław Niemirski and an associated team of professionals, among others – landscape architects from Department of Green Areas' Development (Sekcja Kształtowania Terenów Zieleni – SKTZ) of Warsaw University of Life Sciences-SGGW – Poland's oldest school of landscape architecture. Silesia Park remains one of the most outstanding examples of contemporary parks in Poland.

2. RESEARCH OBJECTIVES

The aim of the study was to explore the history of the Silesia Park in Chorzów – its design, phase of implementation and the present condition. Conducted research during the period between August 2013 and July 2014 were focused on the analysis of park's master plan, confronting it with the present. The study is focused on the evaluation of spatial composition of the facility, taking into account its functional arrangement's variety.

4. THE LOCATION

According to the physical and geographical division of Poland¹, Silesia Park is located in the macro-Silesian Upland (No. 341) and mezoregion of Katowice Upland (No. 341.1). The Park itself is surrounded by three large industrial cities: Chorzów, Katowice and Siemianowice Śląskie, belonging to the Upper Silesian conurbation - a unit of 19 bordering towns inhabited by a community up about 3,5 millions people.

4. THE HISTORY

Silesian Park occupying ca. 600 ha of total area belongs to the generic group of *people's parks*, also known as *culture and recreation parks*. Their origins date back to early twentieth century in Germany and the United States of America. In Poland, the development of people's parks took place after the Second World War. The idea of such facilities is to combine green areas of unlimited public access with diverse functional program of education, entertainment and sports².

Silesia Park was the brain-child of the former Silesia Region leader - general Jerzy Ziętek, who was the head of the park's building committee³.

¹ J. Kondracki, *Physical Geography of Poland (Geografia fizyczna Polski)*, PWN, Warszawa 2002.

² L. Majdecki, *A creative passion (Pasja twórcza)*, [w:] Rylke J. (ed.) *Landscapes. 80th birthday anniversary of Professor Władysław Niemirski*, Wyd. SGGW, Warszawa 1994, pp. 27; W. Niemirski (red.), *Development of green areas (Kształtowanie terenów zieleni)*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 1973, pp. 40.

³ 20th of December 1950 – The Regional Council in Katowice approves the construction of the Voivodship Park of Culture and Recreation (Niemiec 1953, pp. 273).

The first general outline of the park's concept was developed in 1950 by a team of urban planners: **T. Baum, L. Olszewski, K. Wejchert**⁴. In the period of 1950-1958 the park's final form and its implementation were prepared under direction of Władysław Niemirski⁵ (general designer) and **an associated team**⁶: L. Lawin, E. Jankowska, B. Chrzanowska, B. Dobrogojska, B. Kuszell, J. Skuczyńska, W. Chojnacki⁷. With time they were joined by landscape architects of Warsaw University of Life Sciences-SGGW: Edward Bartman, Mirosław Kiciński, Stanisław Rutkowski⁸. The Park's master plan was

accomplished in **1951** after a stage of comprehensive studies. The layout of the park was strongly connected with topography of terrain, which allowed the introduction of distant views and utilizing as the main area of the park, centrally located, longitudinal valley at the foot of the hill⁹. The core of the composition became a central, representative avenue-promenade running along this valley – parallel to the Dzierżyński street (now Chorzowska str.)¹⁰. In the park some zones of certain functions were distinguished. The intensive part of the complex program and classical forms of plant's composition (e.g. flower beds, solitary trees, groups, clumps, hedges, rows, alleys, etc.) was located on the outskirts of the park along the valley. Numerous areas for passive recreation were planned too – especially connected with extensive lawns and meadows surrounded by tree massifs and woodlots with glades and clearings¹¹. The designed space revealed high degree of the quality of which good example is the main park's axis¹².

In subsequent years, the Park's master plan was modified. Already in the **1950** the construction process had begun and lasted for **18 years**. Park development proceeded in many consecutive stages. Chronologically, the first part made available for use was **picnic grounds** with open air „circles of dance” and water sports center (1951). Next the **Planetarium with an observatory** was built on the top of the main park hill – the main dominant feature of the Park (1955) – and the **Sports Club**. In 1956 the famous **Silesian Stadium** was opened (design. J. Brzuchowski). Next following facilities were promptly arranged: **Silesia ZOO** (1958), **Amusement Park** (1960), playgrounds, the **Scout's Centre** (1963), **the main promenade** with a complex water system, **the “Wave” swimming complex** (1966),

⁴ G. Ciołek, *Polish gardens (Ogrody polskie)*, Wyd. Budownictwo i Architektura, Warszawa 1954, pp. 289; A. Rączaszek, *The Voivodeship Park of Culture and Recreation in Stalinograd – design and construction (Wojewódzki Park Kultury i Wypoczynku w Stalinogrodzie – projekt i budowa)*, [in:] *The City (Miasto)*, Nr 8 (46), Year V/1954, pp. 34; T. Tołwiński, *Urban planning (Urbanistyka). Tom III: Greenery in the urban planning (Zieleń w urbanistyce)*, PWN, Warszawa 1963, pp. 367.

⁵ **Władysław Niemirski** (1914–2001) – from 1942 to 1945 he participated in the construction of the park around the manor in Zelazowa Wola (Frederic Chopin's birth place), holding there horticultural practice under the guidance of prof. F. Krzywda-Polkowski. 1948–1950 assistant at the Department of Landscape Architecture, headed by prof. F. Krzywda-Polkowski at the Faculty of Architecture at Warsaw University of Technology. Since 1950 – assistant professor at the Faculty of Horticulture of University of Life Sciences (SGGW) in the Department of Development and Ornamentation of Landscape. After establishment in 1954 the Section of Development of Green Areas at the Department of Horticulture – he became there since 1958 a head of the Department of Design in Landscape Architecture. 1957–1962 Vice-Dean, 1962–1964 Dean of the Faculty of Horticulture (SGGW). In 1967 he received the title of professor. The author of 44 projects of various kinds (many of them implemented), member of committees and scientific societies, supervisor of doctoral dissertations and master's theses, co-author of the handbook *“The development of green areas”*, which was a primary manual in the field of polish landscape architecture for many years (Majdecki 1994).

⁶ G. Ciołek, *op. cit.*; L. Majdecki, *op. cit.*; A. Niemirski, *Profesor Władysław Niemirski – landscape architect*, [in:] Rylke J. (ed.) *Landscapes. 80th birthday anniversary of Professor Władysław Niemirski*, Wyd. SGGW, Warszawa 1994, pp. 8–20.

⁷ **The design team (1953) of the preliminary design of Voivodeship Park of Culture and Recreation**. Central Bureau of Studies and Projects of Communal Construction in Warsaw. Authors as follows: Władysław Niemiec with co-operation: Barbara Chrzanowska, Elżbieta Jankowska, Ludwik Lawin, Waław Chojnacki, Barbara Kuszell, Helena Krupińska, Włodzimierz Klimczewski, Janina Skuczyńska, Teresa Potulicka-Latyńska, Stanisław Smolaga, Wanda Ziolkowska, Laura Konokowska, Barbara Attak (Niemiec 1953).

⁸ A. Niemirski, *op. cit.*, pp. 11; M. Szumański, (ed.), *Diary of the Department of Landscape Architecture (Diariusz Katedry Architektury Krajobrazu). Zeszyt 6. Gardens in the works of Edward Bartman. Special edition on the occasion*

of the 80th birthday of Professor (Ogrody w twórczości Edwarda Bartmana. Wydanie specjalne z okazji 80. urodzin Profesora). Wyd. SGGW, Warszawa 2009, pp. 55.

⁹ L. Majdecki, *op. cit.*, pp. 27.

¹⁰ W. Niemiec, *Park Kultury i Wypoczynku w Stalinogrodzie*, [in:] *Architektura*, Nr 11(73), 1953, pp. 275.

¹¹ W. Niemiec, B. Kuszell, *The Voivodeship Park of Culture and Recreation in Stalinograd (Wojewódzki Park Kultury i Wypoczynku w Stalinogrodzie)*, [in:] *Biuletyn Techniczny Centralnego Biura Studiów i Projektów Budownictwa Komunalnego. Rocznik 2, No 1/1954*, Wyd. Centralne Biuro Studiów i Projektów Budownictwa Komunalnego [Druk] RSW „Prasa”, Warszawa 1954, pp. 8–9; E. Jankowska, B. Kuszell, *Assumptions of the project and the program for the Voivodeship Park of Culture and Recreation in Katowice (Założenia projektu i program dla Wojewódzkiego Parku Kultury i Wypoczynku w Katowicach)*. Biuro Projektów Budownictwa Komunalnego w Warszawie. Mp. [in:] Private collection 1958.

¹² G. Ciołek, *op. cit.*, pp. 289.

the International Horticultural Exhibition with a collection of thematic gardens (1968) and others. In order to facilitate communication over a vast area of the park, the **narrow-gauge railway** of 6,0 km length (1957), and **cableway** “ELKA” (1967) were put into service. In 1967 the building of park’s administration (so called: “Ziętek’s Villa”) was ready to use¹³.

At the same time the vegetation of the Park was implemented on a massive scale¹⁴.

Between 1968–1980 the 54-meter tall greenhouse towered over park’s landscape. Its idea inspired by Jerzy Ziętek was to gain the maximum production of plants at minimum of area. After years of problems with maintenance and because of poor technical condition of the construction the unusual greenhouse had to be dismantled. On its ruins, the Pavilion of Gardening Culture was meant to be build in 1986 (by some called misschievously: “The Skeletor”) but it was never been completed. “The Skeletor” was finally removed from the park in the spring of 2014¹⁵.

Silesia Park was designed to offer a wide diversity of entertainment and tourist attractions. The multi-annual construction process caused that park’s functional program was constantly adjusted according to the requirements of users¹⁶ and includes among others: 130,0 ha of walking and leisure grounds, 42,0 ha of sport grounds, 220,0 ha of park-woodland areas, 15,0 ha of plant collections, 43,0 ha of the ZOO¹⁷, 30,0 ha of permanent garden exhibition with auditory hall of 4 thous. m² situated in the center of the Park¹⁸. The surface of roads and squares took approx. 6% of the parks’s total area¹⁹.

Architectural objects and elements of garden architecture in the park were made according to the following rules: application of only **high-quality decorative materials, thorough implementation, avoidance of makeshift facilities**²⁰.

Until the early 70th of the twentieth century the park was fitted out with architectural elements and facilities. Plans of further development included areas for children and widely available sports facilities. The amphitheater construction was not finalized – its location is still recognizable today by partially preserved earth ramparts.

Trees were planted in the park on massive scale. New plantings just from the beginning required regular care and maintenance. Those works were carried out with the support of local community. It happened on some days, that **4 thous. people** would join construction team as volunteers²¹! During following years the intensive recreational use of the park caused necessitates of **careful maintenance of greenery and constant implementation of new high-quality plant material**²².

Vegetation which had existed already before park construction was adapted, for example: old oaks – surroundings of “dance circles”, the old Maple Avenue – one of the main internal park’s ways, the neighborhood of Planetarium – valuable single trees (illustrated by a comparative analysis of iconography and studies of age of trees, carried out by the authors²³).

Silesia Park in comparison with other similar facilities is characterized by the very complex program and original architecture²⁴. Though created in the spirit of a socialist realism (as a people’s culture park, theoretically inspired by similar ones located in the Soviet Union) in fact, it represents a group of the best examples of parks basing on the principles of **classical modernism**²⁵. Virtually the only accents

¹³ K. Blauth, *Silesia’s green giant (Gigant zieleni na Śląsku)*, [in:] Stolica. Warszawski Tygodnik Ilustrowany, Nr 46 (412), Rok X, Warszawa 1955, pp. 6.; W. Niemirski, K. Słowiński (ed.), *Silesian Culture Park (Śląski Park Kultury)*. Nakładem Komitetu Budowy Wojewódzkiego Parku Kultury i Wypoczynku w Katowicach. Wyd. „Śląsk”, Katowice 1963; W. Knobelsdorf (ed.), *Oasis under the reddish cloud: Silesian Culture and Recreation Park (Oaza pod rudym obłokiem: Śląski Park Kultury i Wypoczynku)*. Wyd. 1. Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice 1972; A. Niemirski, *op. cit.*, pp. 10–11 i 72–73; L. Majdecki, *op. cit.*, pp. 26; M. Szumański (ed.), *op. cit.*, pp. 55. *Moments to remember. Rodzina i przyjaciele. Chorzów wczoraj, dziś i jutro.* (online) homepage: <http://vlodo.blox.pl/2013/07/Park-Slaski-jakiego-juz-nie-ma-Pamieta-cie-jeszcze.html> (date of access: 2014.11.10).

¹⁴ L. Majdecki, *op. cit.*, pp. 27.

¹⁵ *Moments to remember, op. cit.*

¹⁶ W. Niemirski (red.), *The development of green areas (Kształtowanie terenów zieleni)*, Wyd. Arkady, Warszawa 1973, pp. 41.

¹⁷ G. Ciołek, *op. cit.*, pp. 289.

¹⁸ W. Niemirski (ed.), *op. cit.*, pp. 72.

¹⁹ W. Niemirski (ed.), *op. cit.*, pp. 43.

²⁰ W. Niemiec, *op. cit.*, pp. 278.

²¹ W. Niemiec, *op. cit.*, pp. 273.

²² W. Niemirski (ed.), *op. cit.*, pp. 41.

²³ B. Fortuna-Antoszkiewicz, J. Łukaszewicz, P. Wiśniewski, *The general inventory of park stand (Inwentaryzacja ogólna drzewostanu parku). Part II: Studies and analysis. Wojewódzki Park Kultury i Wypoczynku im. Gen. Jerzego Ziętko S.A. Al. Różana 2, 41-501 Chorzów.* Msp. w zb. WPKiW, 2014.

²⁴ L. Majdecki, *op. cit.*

²⁵ Incidentally, people’s parks were created rather as an expression of modern planning trends in the world and not to ideas of Soviet communism. In Poland, such facilities were implemented before the II world war, eg. a people’s park of 237 ha in Lodz (Ptaszycka 1950 pp. 150 and 153), designed by. arch. Stefan Rogowicz, constructed: 1927–1939 (Ciołek 1954). It seems that the real inspiration for the designers of the Silesia Park were parks of USA –

of socialist realism style in the Silesia Park appeared to be forms of sculptural decoration (typical for the period).

Modernism as a style was created in the interwar period. It was characterized by reintroduction of the geometrisation basing on new principles and guidelines. These principles were developed in the professional circle of modernist architects and urban planners, who facing new challenges of the era contributed to the evolution of the new quality of urban space.

Modernism in the gardens manifested itself as a synthesis of architectural and landscape style. Geometric layout found its complementation with freely arranged water systems and plant forms. The rhythmical composition consisted of asymmetric combinations of elements and contrasting ensembles and groups. The main accents were arranged axially without implementation of symmetry. Asymmetry of elements of different nature was balanced through their similar forms (e.g. architectural cubature objects/cubature plants' forms). As a result of the polyphonic combination of all spatial components was obtained the blurring effect of the boundary between architecture, vegetation, water and terrain.

To a certain extent the inspiration was the Japanese garden art – its syntheticity and symbolism of form as well as sophisticated combinations of plants decoration. The modernistic park consisted of thematic gardens (rock gardens, rose gardens or perennial compositions), ponds with water plants, naturalistic decorations (boulders, picturesque silhouettes of trees, vines wrapped around the walls of buildings and garden structures – pergolas, trellises, etc). Natural materials were widely in use, such as: stone, wood and construction ceramics, concrete, glass and wrought iron.

In Poland the leading garden planners of this kind were: Franciszek Krzywda-Polkowski (designer of the park in Żelazowa Wola), Romuald Gutt, Alina Scholtz, Zygmunt Hellwig²⁶.

Władysław Niemirski, a graduate and associate of prof. Franciszek Krzywda-Polkowski implemented these very principles and objectives of modernism in the design of Silesia Park, which thanks to this way became **one of the most outstanding examples of contemporary public parks in Poland**.

“... The most outstanding of his (Władysław Niemirski) achievement, became the concept and design of the Silesia Park. It is probably one of the most

interesting examples of the concept of 600 ha urban green area for public use. This example repeatedly reproduced on the pages of the specialist press is a major step in the contemporary promotion of urban green areas in the life of cities, as well as proper understanding of their signification in the cities' life. Both the design and concept of the Park should be considered not only for the creative achievements, but also as critical elaborations, which bring a number of new ideas being equivalent with the scientific work...” – wrote about Władysław Niemirski a prominent architect prof. Jerzy Hryniewiecki²⁷.

5. THE PRESENT

Silesia Park can be divided into two main parts, differing in spatial planning:

A. The south-west part (intensive) - with a diverse functional program and classical forms of plants (e.g. solitary trees, groups, clumps, hedges, rows, alleys, etc.) surrounding clearly visible park's interiors. The basis of the composition is the functional system of park's ways – in this area they are straight or carried as clean curves. They combine in functional way all elements of the program and set directions and intensity of traffic. Their superb layout even after many years resulting in fluidity of communication and lack of spontaneous beaten tracks.

The composition of this part of park is **generally still legible, though locally it is slightly deformed** (for fragments – the disappearance of the original plantings or presence of new plantings in new locations)²⁸.

B. East part, on the hill (extensive area) – with a compact, dense stand with relatively various mixing of tree species. Tree stand is extremely diverse there, with a high degree of complexity. Only a few park's interiors could be specified (some visually unavailable). Locally – it's possible to identify obliterated but still distinct facilities (eg. alpine garden) or composed layouts (accented by specific plant compositions). Roads in this part are carried out in the landscape manner, only by gentle curves; their widths are adapted to the traffic flow (the widest – is the main ring road surrounding the entire area). Their course today remains virtually unchanged.

facilities with a variety of devices, sporting grounds and playgrounds, areas for passive recreation, horticultural exhibitions, with pavilions garden, restaurants, floral partners, etc. For example: Park Franklin and Jackson Park in Chicago (Niemirski 1973 pp. 40, Ptaszycka 1950, pp. 143).

²⁶ G. Ciołek, *op. cit.*, pp. 265-274.

²⁷ A. Zielonko, *Two builders (Dwaj budowniczywie)*, [in:] Rylke J. (ed.) *Landscapes. 80th birthday anniversary of Professor Władysław Niemirski*. Wyd. SGGW, Warszawa 1994, pp. 21.

²⁸ B. Fortuna-Antoszkiewicz, J. Łukaszewicz, P. Wiśniewski, *op. cit.*

Spatial composition of this part of the Park is now different from the original intentions of designers - due to negligence of maintenance and conservation of vegetation (from the end of 70-ties of the XX c.), resulting in spontaneous succession of natural plants and expansion of high vegetation on areas so far open. Currently, this is visible as a lack of a clear system of park's interiors and a definite loss of compositional axis relevant to accentuate distant perspectives²⁹.

6. CONCLUSIONS

1. Original spatial composition of Silesia Park after 60 years of its existence, is still legible; the part of the area is maintained largely without any major transformation, **which is a great value.**

2. **Generally Park's composition is unique and timeless** – both in spatial and functional terms. The versatility and the incredible diversity of the functional program – its clean and communicative forms are qualities that for decades equally decide on the perception of the Park – a site that permanently inscribed itself in the landscape of Silesia and hearts of its inhabitants.

3. As presented – Silesia Park remains **one of the most outstanding examples of contemporary park facilities in Poland.**

LITERATURA

1. Blauth K. *Gigant zieleni na Śląsku*, [w:] Stolica. Warszawski Tygodnik Ilustrowany, Nr 46 (412), Rok X, Warszawa 1955, 6.
2. Ciołek G., *Ogrody polskie*, Wyd. Budownictwo i Architektura, Warszawa 1954.
3. Fortuna-Antoszkiewicz B., Łukaszewicz J., Wiśniewski P. *Inwentaryzacja ogólna drzewostanu parku. Część II: Studia i analizy. Wojewódzki Park Kultury i Wypoczynku im. Gen. Jerzego Ziętka S.A. Al. Różana 2, 41–501 Chorzów*. Msp. w zb. WPKiW 2014.
4. Jankowska E., Kuszell B., *Założenia projektu i program dla Wojewódzkiego Parku Kultury i Wypoczynku*

- w Katowicach. Biuro Projektów Budownictwa Komunalnego w Warszawie. Msp. [w:] zb. prywatne 1958.
5. Knobelsdorf W. (red.), *Oaza pod rudym obłokiem: Śląski Park Kultury i Wypoczynku*, Wyd. 1. Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice 1972.
6. Kondracki J. *Geografia fizyczna Polski*. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2002.
7. Majdecki L., *Pasja twórcza*, [w:] Rylke J. (red.) *Krajobrazy. Jubileusz 80-lecia urodzin Profesora Władysława Niemirskiego*. Wyd. SGGW, Warszawa 1994, 24–29.
8. *Moments to remember. Rodzina i przyjaciele. Chorzów wczoraj, dziś i jutro*. (online) homepage: <http://vlodo.blox.pl/2013/07/Park-Slaski-jakiego-juz-nie-ma-Pamietacie-jeszcze.html> (date of access: 2014.11.10).
9. Niemiec W., *Park Kultury i Wypoczynku w Stalinogrodzie*, [w:] Architektura, Nr 11(73), 1953, 273–278.
10. Niemiec W., Kuszell B., *Wojewódzki Park Kultury i Wypoczynku w Stalinogrodzie*, [w:] Biuletyn Techniczny Centralnego Biura Studiów i Projektów Budownictwa Komunalnego. Rocznik 2, Nr 1/1954, Wyd. Centralne Biuro Studiów i Projektów Budownictwa Komunalnego [Druk] RSW „Prasa”, Warszawa 1954, 7–11.
11. Niemirski A., *Profesor Władysław Niemirski – architekt krajobrazu*, [w:] Rylke J. (red.) *Krajobrazy. Jubileusz 80-lecia urodzin Profesora Władysława Niemirskiego*. Wyd. SGGW, Warszawa 1994, 8–20.
12. Niemirski W. (red.), *Kształtowanie terenów zieleni*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 1973.
13. Niemirski W., Słotwiński K. (red.), *Śląski Park Kultury*, Nakładem Komitetu Budowy Wojewódzkiego Parku Kultury i Wypoczynku w Katowicach. Wyd. „Śląsk”, Katowice 1963.
14. Ptaszycka A. *Przestrzenie zielone w miastach*. Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Oddział w Poznaniu, Poznań 1950.
15. Rączaszek A., *Wojewódzki Park Kultury i Wypoczynku w Stalinogrodzie (projekt i budowa)*, [w:] Miasto, Nr 8 (46), Rok V/1954, 34–36.
16. Szumański M., (red.) *Diariusz Katedry Architektury Krajobrazu. Zeszyt 6. Ogrody w twórczości Edwarda Bartmana. Wydanie specjalne z okazji 80. urodzin Profesora*, Wyd. SGGW, Warszawa 2009.
17. Tołwiński T., *Urbanistyka. Tom III: Zieleń w urbanistyce*, PWN, Warszawa 1963.
18. *Wojewódzki Park Kultury i Wypoczynku w Chorzowie im. gen. Jerzego Ziętka (Park Śląski)*, strona główna: <http://www.parkslaski.pl/o-parku/historia-parku.html> [dostęp dnia: 10.11.2014]
19. Zielonko A., *Dwaj budowniczy*, [w:] Rylke J. (red.) *Krajobrazy. Jubileusz 80-lecia urodzin Profesora Władysława Niemirskiego*, Wyd. SGGW, Warszawa 1994, 21–24.

²⁹ B. Fortuna-Antoszkiewicz, J. Łukaszewicz, P. Wiśniewski, *ibidem*.

